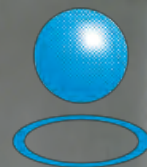

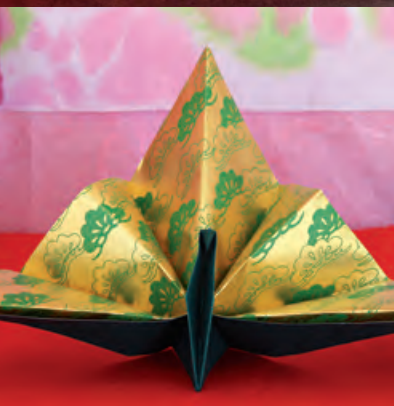
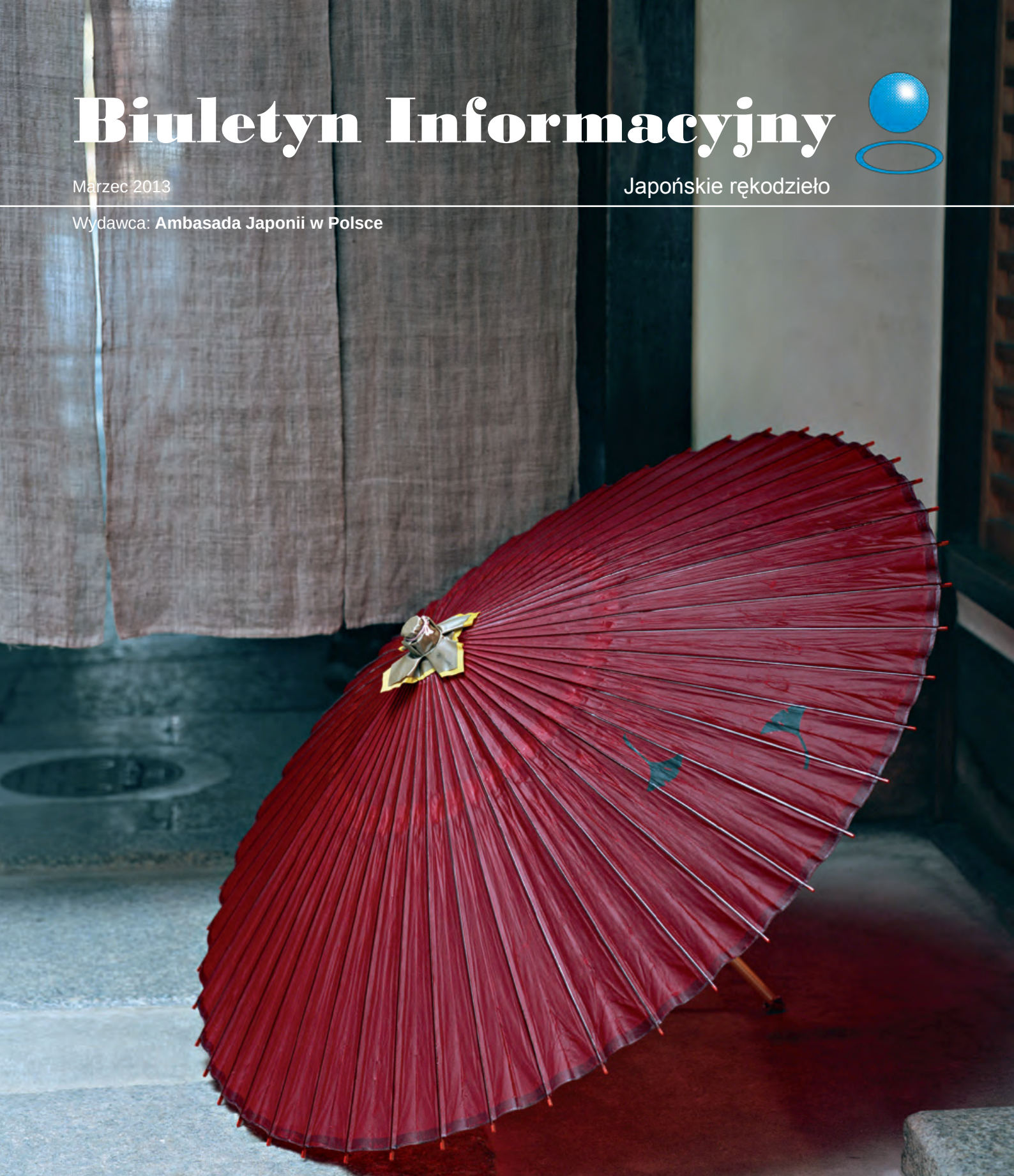
Biuletyn Informacyjny

Marzec 2013

Japońskie rękodzieło

Wydawca: Ambasada Japonii w Polsce

Ceramika

Ceramika towarzyszy Japończykom od najdawniejszych czasów. Pierwsze naczynia, z charakterystycznym wzorem przypominającym sznurek, wytwarzane były już w okresie Jōmon kilka tysięcy lat p.n.e. Z tego samego okresu pochodzą także niewielkie figurki wotywe *dogū*, w większości w kształcie postaci kobiecych. Późniejszy okres Kofun (ok. 250-538) charakteryzują figurki *haniwa* przedstawiające ludzi i zwierzęta, umieszczane w kurhanach. Za sprawą wpływów z kontynentu zaczęły stopniowo pojawiać się coraz to nowsze kształty, techniki wykonania i sposoby barwienia.

Intensywny rozwój ceramiki w Japonii zaczął się w 15-16. wieku. Duży wpływ miała na to ceremonia herbaty i zwiększone zapotrzebowanie na różnego rodzaju naczynia. Dziś ceramika jest obecna w wielu dziedzinach japońskiej kultury – oprócz wspomnianej ceremonii herbaty, wykorzystuje się ją także m.in. w *ikebanie* czy w charakterze zastawy stołowej.

Ceramika japońska to ogromne bogactwo kształtów, stylów, wzornictwa i technik produkcji. Wyroby rzemieślników z Kraju Kwitnącej Wiśni cieszą się uznaniem ludzi na całym świecie. Wykazują także duże zróżnicowanie regionalne – łatwo można poznać, z jakiego regionu Japonii pochodzi dany przedmiot.

Do najslynniejszych gatunków ceramiki japońskiej należą m. in. *Imari-yaki* i *Karatsu-yaki* z wyspy Kiusiu, *Hagi-yaki* z prefektury Yamaguchi, oraz *Mino-yaki* z prefektury Gifu. W ceremonii herbaty tradycyjnie wykorzystuje się utensylia wykonane w technologii *raku-yaki*. Charakteryzują się one nieregularnymi kształtami i wypalane są w niekontrolowanej temperaturze.

Choć obecnie w sklepach królują naczynia produkowane masowo, to rękodzieła rzemieślników, od setek lat przekazujących tradycję z pokolenia na pokolenie, mają niepowtarzalny charakter i urok, którego żadna maszyna nie jest w stanie skopiować. Choć znajduje to odzwierciedlenie w cenie, nierzadko osiągającej setki czy tysiące dolarów za np. czarkę do herbaty, na pewno warto jest posiadać w domu przynajmniej jeden taki przedmiot.

Imari-yaki

©Saga Prefecture/©JNTO

Matsushiro-yaki

©Nagano Prefecture/©JNTO

Raku-yaki

Laka

Surowcem do wyrobu laki japońskiej jest sok z drzewa *Toxicodendron vernicifluum* (sumak lakowy, jap. *urushi no ki*). Pozyskany sok poddaje się odpowiedniej preparacji, a następnie kilkoma-kilkunastoma warstwami nakłada na rdzeń przedmiotu wykonany z drewna, najczęściej pochodzącego z drzew *hinoki* (cyprysik japoński) i *sugi* (kryptomeria japońska), a także paulowni, jesionu czy *keyaki* (brzostownica japońska). Należy przy tym zachować szczególną ostrożność, ponieważ sok i jego opary są toksyczne i mogą wywołać silne zatrucia. Również gotowe wyroby z laki mogą powodować podrażnienia skóry u bardziej wrażliwych osób. Z jednego drzewa można pozyskać maksymalnie ok. 150 ml soku, dlatego też prawdziwa laka japońska jest bardzo droga.

Produkcja przedmiotów z laki wymaga odpowiednich warunków. Zawarty w soku urushiol ulega polimeryzacji pod wpływem ciepłego i wilgotnego powietrza (optymalne parametry to temperatura 25-28°C i wilgotność 80%). W rezultacie laka nie wysycha, lecz twardnieje. Gotowy produkt cechuje się dużą wytrzymałością oraz odpornością na działanie wody, alkoholu, tłuszczów i wysokich temperatur (do 300°C).

Po umiejętnym nałożeniu kolejnych warstw laki i jej odpowiednim stwardnieniu, powierzchnię przedmiotu należy wypolerować, aby nadać jej charakterystyczny połysk. Część naczyń lakowanych pozostawiana jest bez ozdób i można podziwiać ich naturalny czarny lub czerwony kolor w całej okazałości. Wiele jednak jest dekorowanych przy użyciu różnych technik, które można podzielić na cztery zasadnicze grupy: inkrustowanie, rzeźbienie, malowanie i próśnienie. Już od 7. wieku w Japonii upiększano przedmioty wzorami wyciętymi ze złotej i srebrnej blachy, a także macicy perłowej. Oryginalną japońską techniką zdobniczą jest *maki-e*, polegające na sypaniu przez bambusową rurkę zakończoną metalową siatką sproszkowanego złota lub srebra, stopów innych metali czy barwionej laki, na namalowany uprzednio laką rysunek. Następnie pokrywa się wzór dodatkową powłoką laki i poleruje. O mistrzostwie japońskich rzemieślników może świadczyć fakt, że opanowali oni ponad sto różnych technik dekoracyjnych.

Największym centrum laki w Japonii jest miasto Wajima w prefekturze Ishikawa. Znajduje się tu ośrodek promocji laki oraz muzeum, w którym można podziwiać najróżniejsze przedmioty wykonane tą techniką.

Kokeshi

Podobnie jak rosyjskie matrioszki, japońskie laleczki *kokeshi* są znane i rozpoznawane na całym świecie. Wykonane z drewna, składają się jedynie z okrągłej głowy i cylindrycznego tułowia pozbawionego rąk oraz nóg. Po wyrzeźbieniu poszczególnych części za pomocą tokarki, artysta ręcznie je dekoruje, używając do tego cienkiego pędzla oraz farb, głównie w kolorach czarnym, czerwonym, zielonym oraz żółtym. Na spodzie *kokeshi* znajduje się podpis autora. Każda laleczka wykonana jest od początku do końca przez jednego artystę, reprezentując jego kunszt i warsztat artystyczny.

Istnieje wiele teorii na temat powstania *kokeshi*. Najczęściej powtarzana zakłada, że ich początek sięga 19. wieku. Pod koniec okresu Edo (1603-1867) nasiliła się turystyka w regionie Tohoku, na północy Japonii. Turyści wówczas tłumnie odwiedzali znajdujące się tam gorące źródła. Lokalni rzemieślnicy zaczęli sprzedawać *kokeshi* jako pamiątki. Ogromna popularność *kokeshi*, jak również prostota wykonania, przyczyniły się do rozpowszechnienia ich produkcji na cały kraj. Obecnie *kokeshi* kupić można w każdym zakątku Japonii i są one jednym z najpopularniejszych upominków przywożonych z Kraju Kwitnącej Wiśni.

Istnieje wiele rodzajów *kokeshi*, lecz najogólniej można je podzielić na trzy grupy:

1) ***Kokeshi tradycyjne* (*dentō kokeshi*)** – nazwy tej używa się w odniesieniu do *kokeshi* wytwarzanych tradycyjnymi metodami, charakterystycznymi dla danego regionu. Tradycyjne *kokeshi* narodziły się gdy rzemieślnicy zwani *kijiya*, którzy na co dzień wytwarzali miski, tace oraz inne artykuły domowego użytku, zaczęli wykonywać drewniane laleczki, aby goście odwiedzający gorące źródła z dziećmi mieli co kupić swoim pociechom. *Dentō kokeshi* różnią się między sobą w zależności od tego, gdzie zostały wykonane. Różnice te są widoczne w kształcie głowy i tułowia, sposobie ich połączenia oraz przede wszystkim w motywach dekoracyjnych. *Kokeshi* widoczne na sąsiedniej fotografii pochodzą z Naruko (prefektura Miyagi) i nazywane są „płaczącymi lalkami”. Posiadają one głowę przytwierdzoną do ciała za pomocą wąskiej szyi, przy obróceniu której laleczka emituje odgłos przypominający płacz. Ciało *Naruko kokeshi* ma kształt klepsydry. Tuż przy szyi jak i na samym dole widoczne są wzory w postaci pasów, pomiędzy którymi artyści z Naruko najczęściej malują chryzantemy. Na czubku głowy widać charakterystyczne dla tych laleczek czerwone ozdoby wplecione we włosy.

©Miyagi Prefecture/© JNTO

2) ***Kokeshi nowoczesne* (*shingata kokeshi*)** – laleczki zazwyczaj produkowane masowo, o relatywnie krótkiej historii, pojawiły się po zakończeniu II wojny światowej. Choć za ich projekt odpowiedzialna jest jedna osoba, nim zostaną ukończone przechodzą one przez wiele rąk. Charakteryzują się dowolnością w zakresie tematu, projektu oraz koloru. W przeciwieństwie do *kokeshi* tradycyjnych, nie reprezentują one charakterystycznego kolorytu i tradycji jednego regionu.

3) ***Kokeshi kreatywne* (*sōsaku kokeshi*)** – często wymieniane jako podgrupa *kokeshi* nowoczesnych. Są one wyrazem indywidualnego gustu i smaku twórcy. Pracownie artystów *kokeshi* kreatywnych znajdują się zazwyczaj na obrzeżach dużych miast, a nie jak w przypadku *kokeshi* tradycyjnych, na obszarach wiejskich. Celem artysty jest wyrażenie poprzez lalkę konkretnego tematu, który go zainspirował. Kreatywne *kokeshi* są przeważnie unikatami, co czyni je niezwykle pożądanymi. Podobnie jak dzieła sztuki są przedmiotem wielu wystaw oraz mogą osiągać duże wartości na aukcjach dla kolekcjonerów.

©D. Herdemerten

Wagasa

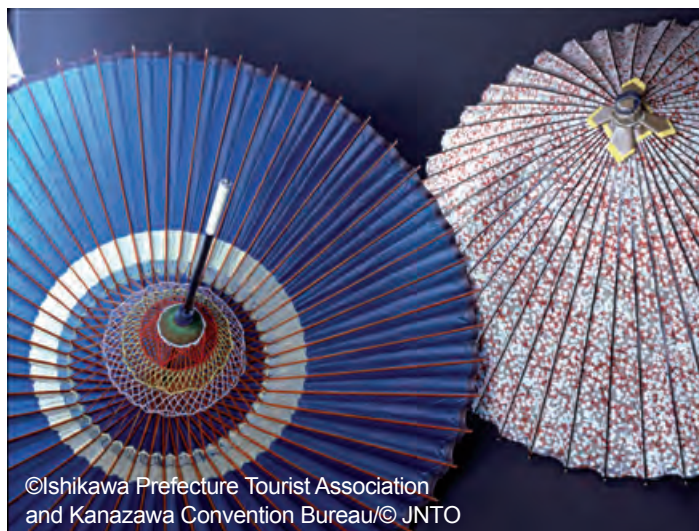
Choć Japonia jest największym konsumentem parasoli na świecie, liczba tradycyjnych japońskich parasolek (*wagasa*) maleje z roku na rok. Jeszcze niedawno powszechnie używane *wagasa*, zaczynają być coraz częściej postrzegane jako kosztowne dzieła sztuki, a nie narzędzie chroniące przed słońcem czy deszczem.

Parasole zostały po raz pierwszy sprowadzone do Japonii w 6. wieku. Używano ich wówczas podczas ceremonii buddyjskich, gdyż wierzono, że niczym talizman chronią przed złymi duchami.

Dopiero wraz z rozwojem produkcji papieru oraz rzemiosła bambusowego w okresie Heian (794-1192), parasole zaczęły powoli upodabniać się do tych znanych nam obecnie, a do powszechnego użytku weszły dopiero w okresie Edo (1603-1867).

Zasadnicza różnica pomiędzy *wagasa* a parasolami z zachodu polega na tym, że te pierwsze wykonane są z naturalnych, przyjaznych środowisku materiałów, mają więcej żeberek oraz po rozłożeniu tworzą bardziej płaską, a nie zaokrągloną powierzchnię.

Wagasa powstają z drewna bambusowego, japońskiego papieru czerpanego (*washi*) oraz mocnego sznurka. Dla wzmocnienia papieru oraz zapewnieniu mu nieprzepuszczalności wody pokrywa się go olejkami lnianymi. Zadbana *wagasa* może nam służyć aż przez dwadzieścia lat. *Wagasa* wytwarzane są przez specjalizujących się w ich produkcji rękodzielników, którzy przekazują tajniki tej sztuki z pokolenia na pokolenie. Stworzenie jednego parasola jest bardzo czasochłonne i trwa co najmniej miesiąc.

©Ishikawa Prefecture Tourist Association
and Kanazawa Convention Bureau/© JNTO

Do najbardziej znanych rodzajów *wagasa* należą:

Bangasa (parasole ochronne) – są duże i solidne dlatego też znakomicie chronią przed deszczem oraz mają więcej żeberek niż pozostałe *wagasa*. Zazwyczaj charakteryzuje je jednolity kolor.

Higasa (parasole przeciwsłoneczne) – ponieważ nie są pokryte specjalnymi olejkami, nie chronią przed deszczem. Mniejsze i delikatniejsze niż *bangasa*, używane są jako ochrona przed promieniami słonecznymi.

Janomegasa (parasole z okiem węża) – „oko węża” czyni ten typ parasola łatwo rozpoznawalnym. To nic innego jak pasek białego lub przeźroczystego materiału, który biegnie wokół trzonu parasola, przypominając hipnotyzujące oko węża. Parasol ten chroni zarówno przed słońcem jak i przed deszczem.

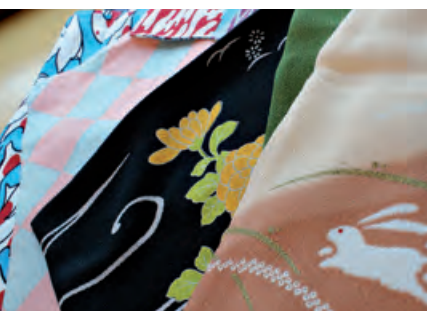
Nodategasa (parasole ceremonialne) – ogromne parasole w kolorze czerwonym, oryginalnie używane podczas ceremonii herbacianych w ogrodzie. Obecnie często ozdabia ogrody w świątyniach, tradycyjnych hotelach lub znajdujące się na świeżym powietrzu pijalnie herbaty i restauracje.

Buyōgasa (parasol do tańców buyō) – parasole przeciwsłoneczne, wykonane z papieru bądź jedwabiu, używane przez tancerzy tradycyjnego japońskiego tańca – *buyō*.

Furoshiki

Furoshiki to kwadratowa chusta przeznaczona do pakowania i przenoszenia przedmiotów. Może być używana do owijania rzeczy o bardzo zróżnicowanych kształtach i wielkościach. Układa się w rozmaite formy w zależności od tego, co w nią owiniemy i jak zawiążemy węzeł. Kiedy się jej nie używa, można złożyć ją na przykład w małą kostkę i schować do kieszeni.

Furoshiki ma bardzo długą tradycję w Japonii: najstarsze zachowane pochodzi z okresu Nara (710-794). W okresie Edo (1603-1868), że *furoshiki* stosowano do przenoszenia różnych przedmiotów (ubrań, książek, pudełek itp.) i do pakowania prezentów. Powszechnie używane było także przez kupców. Po II wojnie światowej *furoshiki* zaczęły być stopniowo wypierane przez torby papierowe i plastikowe. W ciągu ostatnich lat jednak, z uwagi na to, że Japończycy nie są obojętni na sprawy ekologii, *furoshiki* ponownie zyskuje popularność i staje się elementem życia codziennego.

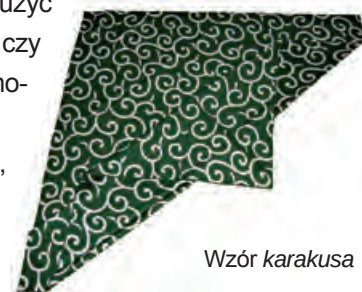
Rozmiary i materiały

Furoshiki występują w wielu rozmiarach, o boku od ok. 36 cm do ponad 2 m (np. do zawijania pościeli). Najbardziej popularne są chusty o boku 72 cm. Różnią się także rodzajem materiału: mogą być wykonane z bawełny, jedwabiu czy tworzyw sztucznych. Dobór materiału uzależniony jest od przeznaczenia – do codziennego użytku wybiera się chusty z mocnej bawełny lub grubszych materiałów syntetycznych, do pakowania prezentów z kolei – delikatne tkaniny jedwabne. *Furoshiki* mogą być zastosowane również do dekoracji wnętrz, jako makatka, bądź jako dodatek do stroju, np. apaszka.

Wzory

Od najdawniejszych czasów Japończycy czynili wiele starań, by wzór na *furoshiki* wyglądał atrakcyjnie nie tylko na kawałku rozpostartego materiału, ale również wtedy, gdy jest on związany. Co więcej, dobiera się wzór i kolor w zależności od okazji, funkcji i pory roku. Na przykład, jeżeli *furoshiki* ma być prezentem lub posłużyć do zapakowania prezentu, wybiera się wzór kojarzący się ze zdrowiem, pomyślnością czy szczęściem (pasy w różnych wariantach, *karakusa*, karpie). Wiosną używa się chust z motywem kwiatów śliwy lub wiśni, a jesienią – liści klonu.

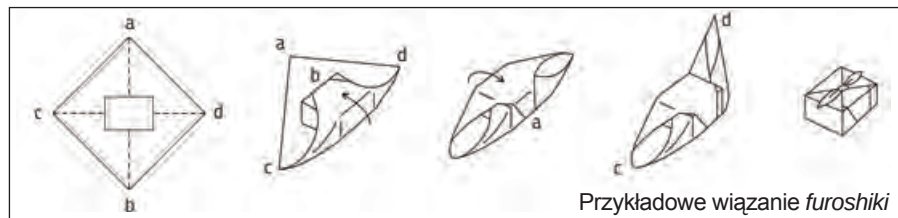
Współcześnie produkowane *furoshiki* mają rozmaite wzory – nie tylko te tradycyjne, stworzone w okresie Edo, ale również nowoczesne – na przykład geometryczne.

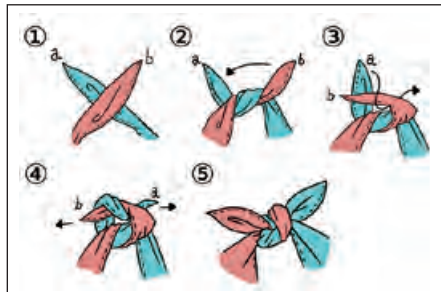
Wzór *karakusa*

Wiązanie

Sposobów wiązania *furoshiki* jest bardzo wiele – w zależności od wielkości chusty, przedmiotu i fantazji użytkownika. Podstawą w wiązaniu *furoshiki* jest węzeł *ma-musubi* (rys. obok). Jego poprawne zawiązanie gwarantuje, że chusta nie rozwiąże się podczas użytkowania.

Przykładowe wiązanie *furoshiki*

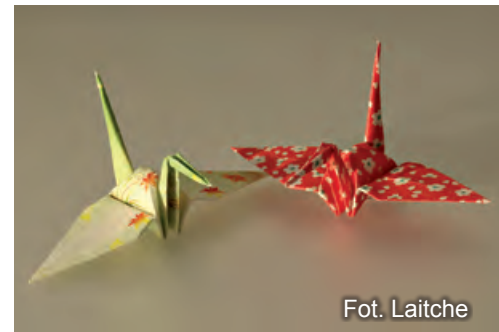

Furoshiki a sprawa polska

W 2011 roku Fundacja Japońska ogłosiła konkurs na projekt chusty *furoshiki* dla uczniów, studentów i absolwentów szkół i uczelni artystycznych z Polski i Japonii. Nadesłanych zostało łącznie 140 prac, w tym 74 z Polski. Zwyciężczynią konkursu została Marta Sibiela z Liceum Plastycznego w Gliwicach, a wśród 12 nagrodzonych osób znalazło się siedmioro Polaków. Na chuście zaprojektowanej przez nią widać bociany i karpie.

Origami

Origami to sztuka składania papieru (kwadrat) w różne kształty, na przykład zwierząt, roślin czy przedmiotów codziennego użytku. W Japonii ma ona bardzo długą tradycję. Papier został sprowadzony z Chin w 7. wieku. Uważa się, że sztuka jego składania narodziła się spontanicznie wkrótce potem. Początkowo *origami* stosowane było tylko podczas ceremonii religijnych. Z czasem papierowe dekoracje zaczęły towarzyszyć listom oraz prezentom przesyłanym przez samurajów i arystokratów.

Fot. Laitche

Origami jako forma rozrywki

Rozwój *origami* jako formy rozrywki wiązał się z opracowaniem przez Japończyków na przełomie 17. i 18. wieku techniki produkcji papieru, dzięki której stał on się materiałem tanim i powszechnie dostępnym. W 18. wieku składanie różnych form z papieru było popularną zabawą wśród dzieci. W 1797 r. powstał pierwszy podręcznik do *origami*, prezentujący 49 sposobów składania żurawia, motywu szczególnie ważnego z kultury japońskiej. W Japonii wierzy się, że wykonanie tysiąca papierowych żurawi może zapewnić pomyślność i spełnienie marzeń. Na początku 20. wieku *origami* weszło do programu nauczania w szkołach podstawowych. Jednak to dopiero Akira Yoshizawa (1911-2005) swoimi dziełami podniósł *origami* do rangi sztuki. Jego prace wystawiane były między innymi w Luwrze (1998). Za zasługi w promowaniu kultury japońskiej za granicą został w 1983 odznaczony Orderem Wschodzącego Słońca.

Współczesne origami

Origami stało się bardzo popularne na całym świecie. Współcześnie istnieje wiele jego odmian. Kilka głównych rodzajów to:

- 1) *origami* tradycyjne – wykonywane z jednej kwadratowej kartki bez użycia nożyczek i kleju.
- 2) *origami* złożone – składające się z kilku osobno złożonych elementów, które po połączeniu tworzą nową figurę. Zdarza się, że do połączenia poszczególnych elementów używa się kleju, bądź drutu.
- 3) *kirigami* – podczas składania papieru, w celu uzyskania pożądanego kształtu, stosuje się nacięcia nożyczkami.
- 4) *origami* modułowe – polega na składaniu wielu takich samych lub zbliżonych elementów, które następnie można złożyć w jeden duży model, bez używania kleju.
- 5) *origami* ruchome – *origami*, które może być wprowadzone w ruch jak np. skacząca żabka, czy samolot.
- 6) *origami* składane na mokro – *origami* konstruowane ze zwilżonej kartki. Mokra kartka pozwala na uzyskanie łagodnych łuków zamiast, typowych dla pozostałych rodzajów *origami*, geometrycznych, prostych zgięć i płaskich powierzchni. Twórcą tego typu *origami* jest wspomniany wyżej Akira Yoshizawa.

Origami modułowe

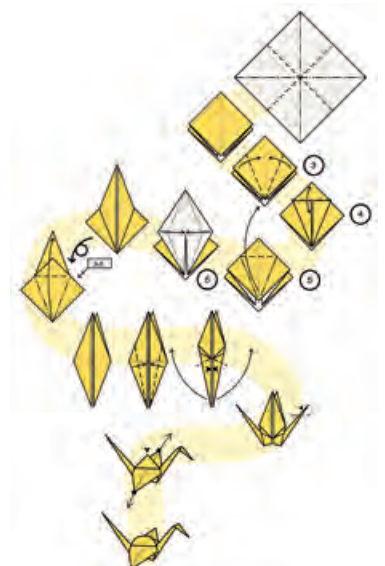
Origami składane na mokro
Fot. Emre Ayaroğlu

Różne zastosowania origami

Origami to coś więcej niż forma rozrywki. Sięgają po nie coraz częściej między innymi architekci i projektanci. Architekci w oparciu o bogactwo form kształtują przestrzeń, nadając współczesnym budynkom coraz nowocześniejszą formę. Projektanci z kolei nawiązują do motywów *origami* we wzornictwie tkanin, przedmiotów codziennego użytku, w projektach ubrań, a nawet elementów wnętrza.

Pozytywny wpływ origami na funkcjonowanie mózgu

Prof. Ryuta Kawashima (Uniwersytet Tohoku) przeprowadził badania, których wyniki wykazały, że podczas wykonywania *origami* zwiększa się przepływ krwi w przedczołowym obszarze mózgu, poprawiając tym samym jego funkcjonowanie. Z tego względu *origami* stosowane jest podczas rehabilitacji osób starszych i chorych. U dzieci z kolei, rozwija ono wyobraźnię i zdolności manualne. Zachęcamy naszych czytelników do wykonania żurawia.

Repliki jedzenia

Curry, hamburgery, *sushi*. Japońskie restauracje w swoich oknach często eksponują smacznie wyglądające jedzenie.

Jednak jedzenie to nie jest przeznaczone do spożycia, nieważne jak dobrze wygląda. Te modele jedzenia to repliki prawdziwych potraw, a restauracje wystawiają je, aby potencjalni klienci mogli zobaczyć, co znajduje się w menu.

Repliki potraw są nadzwyczaj realistyczne, gdyż wykonują je doświadczeni rzemieślnicy przy użyciu wyrafinowanych technik.

Wyrafinowane japońskie rzemiosło

Repliki jedzenia zostały stworzone po raz pierwszy 90 lat temu w restauracji znajdującej się w jednym z domów towarowych w Tokio. Od tego czasu praktyka ta rozprzestrzeniła się na cały kraj. Niegdyś restauracje wystawiały prawdziwe potrawy, ale w miarę upływu dnia, zmieniały one kształt i kolor. Domy towarowe, odwiedzane przez wielu klientów w ciągu dnia, musiały znaleźć sposób na eksponowanie jedzenia, tak by nie psuło się ono wraz z upływem czasu. Zaczęto więc stosować repliki jedzenia jako sposób na zachęcenie klientów do wejścia do restauracji.

Repliki wykonuje się tak, by wyglądały identycznie, jak prawdziwe jedzenie. Mają ten sam kolor, kształt i rozmiar co rzeczywista potrawa. Posiadają również realistyczną fakturę oraz połysk, a niektóre mają nawet ślady grillowania. Początkowo repliki jedzenia robiono z wosku, ale obecnie używa się bardziej trwałej, syntetycznej żywicy.

Najpierw wykonuje się silikonowy odlew jedzenia, a następnie wypełnia go płynnym, kolorowym plastikiem. Odlew piecze się w temperaturze około 150°C, aby stężała żywica przybrała odpowiednią formę. Następny krok polega na pokolorowaniu modelu. Stworzenie odpowiednich odcieni i koloru wymaga niezwykłego kunsztu. Rzemieślnik analizuje każdy detal prawdziwego jedzenia i nanosi farby olejne na stężały plastik za pomocą cienkiego pędzelka. Na końcu, całość pokrywa się emalią, aby zapewnić wytrzymałość na brud.

Wydział Informacji i Kultury Ambasady Japonii

Al. Ujazdowskie 51, 00-536 Warszawa

www.pl.emb-japan.go.jp, e-mail: info-cul@wr.mofa.go.jp